

zarların yer aldığı elli odalı bir kervan-sarayın bulunduğunu bildirmektedir. Ona göre kâgir binaların azlığının sebebi, Eflaklılar'ın birkaç yılda bir isyan edip Osmanlı ve Kırım askerlerinin tenkil hareketlerine mâruz kalmaları yüzünden şehrin harap olması ve bundan dolayı halkın tek katlı ahşap evlerle yetinmesidir.

XVII. yüzyılda Balkan kökenli nüfus artmış ve XVIII. yüzyılda bu nüfus her yönüyle önem kazanmıştır. XVII. yüzyılın sonlarında şehirde 50.000 kişi yaşamakta idi. Bu sayı XVIII. yüzyılın sonunda 20.000 ile 60.000, XIX. yüzyılın ilk yarısında ise 50.000 ile 100.000 arasında değişmekteydi. 300 yıl Osmanlı Devleti idaresinde kalmış olan Bükreş Yunan bilim çalışmalarının önemli bir merkezi haline geldiği XVIII. yüzyılda Fenerli prenslerin yönetimi altında daha da belirginleşen bir Şark görünümü kazanmıştı. Prensler Osmanlı Devleti içindeki hristiyanlar için dinî kitap basımını başlattılar. İstanbul, Trabzon, Kudüs ve Aynaroz'daki (Athos) manastırlara gönderilmek üzere vergi toplama işine giriştiler. Ancak Fenerli Rum prenslerin himaye ettiği yabancı tüccarlarla rekabetten hoşnut olmayan yerli tüccarlar zaman zaman halkı ayaklandırıdılar. Rus ve Avusturya işgalleri, Bükreş'te Batı'nın ilk etkilerinin görülmesine ve XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren Yunanca'nın yerine Fransızca'nın geçerek yaygınlaşmasına sebep oldular. Fransız devriminin ortaya koyduğu düşüncelerin etkisiyle şehir, Eflak ve Boğdan'ın birleşmesini sağlayan Romanya'nın siyasî birliği için mücadele veren bir merkez halini aldı (1859). 1862'de Romanya'nın başşehri olunca hükümet binaları, kültür ve eğitim kurumlarının inşası ile hızla gelişti. I. Dünya Savaşı'nda 1916-1918, II. Dünya Savaşı'nda ise 1940-1944 yılları arasında

Almanlar tarafından işgal edildi. Şehrin asıl gelişmesi II. Dünya Savaşı'ndan sonradır.

1906'da Romen hükümeti Bükreş'te bir cami yaptırmıştı. Daha sonra bu cami yıkılıp 1960'ta bir başka yere yenisi inşa edilmiştir; ayrıca şehirde bir de Türk şehitliği bulunmaktadır. Bükreş'in 1986 sayımına göre nüfusu 1.990.000'dir.

BİBLİYOGRAFYA :

Selânikî, *Târih* (İpsirli), s. 507-508, 515-516, 538, 831; Peçuylu İbrâhim, *Târih*, II, 159-162; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VII, 476-480; Naimâ, *Târih*, I, 129-132, 136-140; F. C. Belfour, *The Travels of Macarios*, London 1836, II, 375; I. Bogdan, *Cronice Inedite Atingatoare de Istoria Romanilor*, Bucharest 1895, s. 39; G. I. Ionescu Gion, *Istoria Bucurestiului*, Bucharest 1899, s. 818; N. Iorga, *Istoria Bucurestilor*, Bucharest 1930, s. 397; P. P. Panaitescu, *Documente Tarii Romoneşti*, Bucharest 1938, I, 240, 244-248, 253-255, 260-261; Danişmend, *Kronoloji*, III, 151-153; N. Beldiceanu, "Bükresh", *Elj*² (İng.), I, 1298-1299.

NICOARA BELDICEANU

BÜLBÜL

(بلبل)

**Türk ve İran edebiyatlarında
başta aşık oluşu ve
sesinin güzelliği olmak üzere
çeşitli özellikleri sebebiyle
adı en çok geçen kuş.**

Aslı Farsça olan kelime sonradan Arapça'ya da girmiştir. Bülbül için *andelîb* ve *hezârdan* başka sesinin güzelliği dolayısıyla *hezâr-destân* (bin bir türlü hikâye söyleyen), *hoş-hân* (güzel okuyan), *hoş-gül* (güzel söyleyen), *hoş-âheng* (güzel sesli) kelimeleri de kullanılır. Bunların yanında *zend-hân* (güzel sesli kuş), *zendvâf*, *zendbâf*, *zendlâf* (bülbül), *mürg-i bâğ* (bahçe kuşu), *mürg-i çemen* (çimen kuşu), *şeb-hân* (gece öten kuş), *mürg-i şeb-hîz* (gece uyanık duran kuş), *hezâr-âvâz* (bin bir sesli) gibi kelime ve terkipler de bülbül ifade eder. Çeşitli Türk şivelerinde *böberdek*, *bübürdek*, *keleşek*, *kujulak*, *ötlügen*, *sandugaç* gibi adlarla anılan bülbüle *Dîvânü lugâti't-Türk* ve *Kutadgu Bilig*'de de rastlanır.

Doğu edebiyatlarında önemli bir yeri olan bülbül gülleri açtığı günlerde daha canlı öttüğünden gül ile arasında muhayyel bir aşk ilişkisinin var olduğu kabul edilmiş, bülbül aşığa, gül de mâşuk veya mâşukaya benzetilmiştir. Aralarındaki bu ilişki mecazi aşk olarak kabul edilmiş, gülün aşkı ile tutuştuğu için bülbüle "şeydâ" (cılgin) ve "zâr" (ağlayıp in-

leyen) sıfatları verilmiştir. Yine bu anlayışa göre bülbülün güle yaklaşmasını önleyen en büyük engel gülün dikenidir. Ancak bülbül dikenini de gülün hatırı için hoş görmektedir.

Şairler yüzyıllar boyunca bülbülle gül arasında tahayyül ettikleri bu aşkı şiirleri için tükenmez bir kaynak olarak görmüşlerdir. Nitekim eski İran ve Türk edebiyatı şairlerinin divanlarında bülbül ve gül konulu manzumelere veya onlarla ilgili remiz ve mazmunlara sık sık rastlanır. İran edebiyatında bülbülü ve onun güle olan aşkını en güzel şekilde dile getiren, ünlü şair Hâfız-ı Şîrâzî (ö. 791/1389) olmuştur. Klasik divan şairleri bülbülden belirli kurallara bağlı olarak bahsettikleri halde halk şairleri onu daha serbest bir muhayyile ile ve çok defa daha canlı bir şekilde dile getirirler. Türk halk edebiyatında hakkında pek çok mâni, türkû, destan ve koşma yazılmış olan, Türk atasözleri ve deyimlerinde geniş bir yer tutan bülbül, daha XIV. yüzyıl başlarında Yunus Emre'nin şiirlerinde lirik bir duyusun timsali olarak görülür. Sonraki yüzyıllarda da hemen bütün halk şairleri bülbül motifini çeşitli şekillerde kullanmışlardır.

Divan edebiyatında bülbül, klasik Doğu edebiyatlarında olduğu gibi âşığı sembolize eder. Bunda gülün sevgili olarak düşünülmesi de rol oynar. Teşhis yoluyla âşığın bütün özelliklerinin izafe edildiği bülbül, gülün daha kırmızı ve güzel olması için ona kanını vermiş veya gül hile ile onun kanını içmiş, yüzüne sürmüş yahut alık (gül-güne) olarak kullanmıştır. Bülbül gülün hasretiyle sabahlara kadar feryat eden bir âşıktır. Bu benzetmede bülbülün diğer kuşlardan farklı olarak gece de ötmesi söz konusudur. Bazı şairler bülbülün feryat etmesini onun için ilâhî bir takdir olarak kabul ederler. Ötüşünün nağme olarak nitelendirildiği hallerde bir nağmede 1000 sihir yaptığı ifade edilir. Bazan da gül yaprağı veya mushaftan âyetler yahut *Gülüstân*'dan beyitler okuduğu düşünülür. Zevk ehlini gül bahçesine çağırarak gül ile olan macerasını âleme "destan eyleyen" bülbülün, "bin" (1000) anlamına da gelen *hezâr* kelimesinin tevriyeli ve cinaslı kullanılmasıyla "hezâr-destân" ve "destân-serâ" olduğu söylenir. Âteş-zebân, hoş-zebân, mürg-i hoş-hân, mürg-i seher, hoş-âvâz, hoş-beyân, hoş-nağme, ter-nağme, şîrîn-güftâr, güyâ, medh-hân, nây-ı hazîn gibi kelimeler

Bükreş'te XVIII. yüzyıla ait Manuk Hanı'nın XIX. yüzyıl sonunda çekilmiş bir fotoğrafı (İÜ Ktp., Albüm, nr. 91.212)

ötüşüyle ilgili olarak bülbül mânasına geldiği gibi feryat, figan, şiven, âh ü zâr, nevâ, nâle, savt, nağme, okumak ve gul-gule kelimeleri de ötüşünü nitelemek için kullanılır. Güzel nağmeleri ve gönül alıcı ötüşünden dolayı şairler de kendilerini bülbüle benzetirler. "Bülbül-i bustân-ı mezâk" Hz. Peygamber'den kinaye olarak, "bülbül-i hezâr-dâstân" Sa'dî-i Şîrâzî'den kinaye ve ehl-i kemâl için kullanılan birer tabirdir. Bunların dışında bülbül-zebân "fasih", bülbül-mizâc ise "değişik mizaçlı" ve "âşüfte" anlamlarına gelmektedir.

Kuşlar farklı yerlerde yaşarlar. Karga leşi, baykuş viraneyi, bülbül de gülzârı sever. Bağda, bahçede, çiçekler içinde dolaşmakla beraber bülbül daha çok gül dalları ve yaprakları arasında görülür. Bülbülün tahtgâh, mahfil, sâyeaban, sâgar, keşkül şekillerinde tasavvur edilen yuvası da burada bulunur. Bu beraberlik, gülün rengi itibariyle ateşi çağrıştırmasıyla çeşitli tasavvurlara konu olur. O büyük bir âfet veya yangından artakalan bir "kül öksüzü"dür. Bu benzetme ile aynı zamanda vücudunun üst kısmının koyu, alt kısmının sütü kahve renginde oluşuna da işaret edilmiş olur. Gülün Hz. Mûsâ'ya Tür dağında görünen "âteş-i Mûsâ"ya benzetilmesiyle bülbül de Hz. Mûsâ'nın "kelîm" sıfatı ile nitelendirilir. "Pamukla ateşin oyunu olmaz" atasözü de bu münasebetle hatırlanır. Güzel sesinden dolayı bülbül ile Hz. Dâvûd arasında da ilgi kurulmuştur. Ayrıca gül camiye, servi minareye, bülbül de Kur'an okuyan kişiye benzetilir.

Bülbül ile birlikte zikredilen diğer bir unsur da kafestir. "Bülbülün çektiği dili belâsıdır" atasözü, bülbülün güzel ötüşünden dolayı kafese konulmuş olduğunu ifade eder. "Bülbülü altın kafese koymuşlar, ah vatanım demiş" atasözü ise onun gül bahçesinin ve hürriyetin hasretiyle yandığını anlatır ve hürriyeti sembolize eder. Aynı şekilde âşığın gamlı gönlü mihnet gülzârının bülbülü, yaralı sinesi de kafes şeklinde düşünülür. Muhtasavvıflar veya tasavvufa meyyal şairler bülbülü daha geniş anlamlı bir alegori olarak kullanmışlardır. Onlara göre bülbül ilâhî aşkla yanan can ve ruhun timsalidir. O bu dünyada veya ten kafesinin içinde uzak kaldığı ezeli gül bahçesinin hasretiyle feryat eden bir Hak âşığdır.

Yukarıda belirtilenlerin dışında tâlip, mest ve hatibe de benzetilen bülbül, müstakil olarak "Bülbülnâme", "Bülbülüyye", "Gül ü Bülbül" gibi adlarla anılan

eserlere konu olmuştur. İlk bülbülnâme'nin Fars edebiyatında Ferîdüddin Attâr (ö. 618/1221) tarafından yazıldığı söylenirse de bu eserin Attâr'a ait olmadığı kanaati yaygındır (bk. ATTÂR, Ferîdüddin). Küçük bir mesnevi olan bu eserde, güle karşı duyduğu aşkı öterek terennüm eden bülbülün diğer kuşları rahatsız etmesi ve kuşların onu Hz. Süleyman'a şikâyetleri anlatılır. Hz. Süleyman doğanı gönderip bülbülü yanına getirtir. Bülbül kendini savunur, Hz. Süleyman onu haklı bulur ve diğer kuşların bülbüle dokunmamalarını emreder. Bu konuda İran edebiyatında hemen hemen başka bir esere rastlanmadığı halde Türk edebiyatında XVI. yüzyıldan başlayarak "Bülbülnâme", "Bülbülüyye" ve "Gül ü Bülbül" adlarıyla beşten fazla eser kaleme alınmıştır. Bu alanda bilinen ilk Türkçe eser, Kara Fazlî'nin (ö. 971/1563-64) *Gül ü Bülbül* adlı mesnevisi olup Hammer tarafından Almanca çevirisiyle birlikte 1833'te Viyana'da basılmıştır. Bundan sonra Bahâî'nin (ö. 980/1572) *Gül ü Bülbül*'ü, Gazi Giray'ın (ö. 1016/1607) *Fuzûlî'nin Beng ü Bâde'sine nazîre* olarak yazdığı *Gül ü Bülbül*'ü, Ömer Fuâdî'nin (ö. 1046/1636) *Bülbülüyye'si*, Birrî'nin (ö. 1128/1715-16) manzum ve mensur karışık olarak yazdığı *Bülbülnâme'si* (İstanbul 1265) ve Şeyhülislâm Mehmed Esad Efendi'nin (ö. 1166/1752) *Bülbülnâme'si* zikredilebilir. Ayrıca Hüseyin Ayan'ın, Paris Bibliothèque Nationale'de kayıtlı Farsça bir mecmuanın içinde (Farsça Yazmalar 7 [A.F. 2147], vr. 196^b-209^a) bulup neşrettiği (bk. bibl.) *Bülbülnâme* adlı bir mesnevi daha vardır. Ne zaman yaşadığı bilinmeyen Rifâî adlı bir şaire ait olan eser beş beyitlik hâtime-iyle birlikte 327 beyittir.

Divan edebiyatında bu eserler dışında bülbüle çeşitli beyitlerde ve "bülbül" re-

difli gazellerde sık sık rastlanmaktadır. Bunlar arasında, XIX. yüzyılın ikinci yarısında divan edebiyatı geleneğini devam ettiren Şeyhülislâm Ârif Hikmet'in bülbülü kısmen dinî bir fikirle işleyen gazeli zikre değer. Bu devirde yazılmış bülbüle dair şiirlerden Osman Şems Efendi'ninki tasavvur ve üslûp bakımından ayrı bir yere sahiptir. Osman Şems Efendi bülbülü "riyâz-ı vahdetten uzak düşmüş bir ruh" olarak ele almış, onda mekâna hapsedilmiş bir "lâ-mekân" mahlûkunun derin ıstıraplarını dile getirmeye çalışmıştır. Yenileşme devri Türk edebiyatında yazılan bülbül temalı manzumeler içinde, Recâizâde Ekrem'in "bülbül" redifli gazeli yanında özellikle Mehmed Âkîf'in Bursa'nın Yunanlılar tarafından işgali üzerine yazdığı "Bülbül" şiiri, dinî ve sosyal hassasiyeti dile getiren güzel bir örnektir.

Türk ve İran edebiyatlarında şiirdeki karakteriyle manzum ve mensur hikâyelere de konu olan bülbül, günümüz Türk edebiyatında hemen hemen terk edilmiş bir motif durumundadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Burhân-ı Kâti' Ferhûmesi, II, 332; *Türk Lugatı*, I, 731-732; *Ferheng-i Fârsî*, I, 565; Ali Nihat Tarlan, *Şeyhî Divanını Tedkik*, İstanbul 1964, s. 171-172; a.m.f., "Bulbul", *Eİ²* (İng.), I, 1301-1302; Mehmed Çavuşoğlu, *Necati Bey Divânı'nın Tahlili*, İstanbul 1971, s. 265-266; Harun Tolasa, *Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara 1973, s. 485-487; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 138-140; Hüseyin Ayan, *Bülbülnâme*, İstanbul 1981; Cemâl Kurnaz, *Hayâlî Bey Divânı (Tahlil)*, Ankara 1987, s. 502-505; İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1989, I, 163-165; Dihhudâ, *Luğat-nâme*, VII, 231-232; TA, IX, 19-20; R. Ekrem Koçu, "Bülbül", *İst.A*, VI, 3164-3166; Mehmed Kaplan, "Bülbül", *İA*, II, 832-834; Ali Nihat Tarlan, "Bulbul", *Eİ²* (İng.), I, 1301-1302; *TDEA*, I, 480; Hüşang A'lam, "Bolbol", *Elr.*, IV, 336-337.

CEMAL KURNAZ

BÜLBÜL ŞAH

(بلبل شاه)

Seyyid Şerefüddin Bülbül Şâh
el-Hüseynî el-Keşmîrî
(ö. 728/1327)

Sühreverdiyye tarikatının
Hindistan'daki şeyhlerinden.

Sühreverdiyye şeyhlerinden Şah Ni'metullah Fârsî'nin mürididir. Moğol istilâsı yüzünden şeyhi ve beraberlerindeki 1000 kişi ile birlikte Türkistan'dan Raca Suhâdivâ (1301-1320) idaresindeki Keşmir'e hicret etti. Bu yıllarda iktidarı ele alan Prens Rınçana Budist idi. Bülbül Şah,

Bülbül ve
gül tasviri
(İÜ Ktp.,
İbnülemin,
Album,
nr. 3784)